

KANADA PROBATSIIYA XIZMATI FAOLIYATINING O'ZIGA XOS JIHLTLARI

Ummatov Muhammadrasul Tursunovich

Yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17657069>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 15-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 20-noyabr 2025 yil

KEY WORDS

Kanada probatsiyasi, Risk-Need-Responsivity modeli, LS/CMI, Indigenous justice, community corrections, recidivning oldini olish, Healing Lodges, Gladue Reports.

ABSTRACT

Maqolada Kanada probatsiya va jamiyatdagi korreksiya tizimining dunyodagi eng ilg'or namunalaridan biri sifatidagi o'ziga xos jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Federal-provinsial boshqaruv modeli, Risk-Need-Responsivity (RNR) tamoyilining milliy doktrina darajasida qo'llanilishi, Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMI) kabi standartlashtirilgan baholash vositalarining majburiyigi, mahalliy (Indigenous) aholiga alohida yondashuv, nodavlat tashkilotlarning keng ishtiroki, "What Works" tamoyiliga qat'iy rioya qilish va elektron monitoringning oqilona cheklangan qo'llanilishi kabi jihatlari batafsil yoritiladi. Kanada tajribasi Markaziy Osiyo, xususan O'zbekiston probatsiya tizimini takomillashtirishda muhim manba bo'la oladi.

Kanada bugungi kunda dunyoda jamiyatdagi jazoni ijro etish va probatsiya nazorati bo'yicha eng ilg'or, ilmiy asoslangan va samarali tizimga ega davlatlardan biri hisoblanadi. 2024-yil ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda yiliga o'rtacha 380-400 ming shaxs jamiyatdagi turli xil nazorat ostida bo'ladi, ulardan taxminan 105 ming nafari provinsiya, 11 ming nafari federal darajada[1]. Qayta jinoyatchilik darajasi jamiyatdagi nazorat ostida 23-27 % atrofida bo'lib, bu ko'rsatkich AQShdagi 45-50 %, Yevropa Ittifoqidagi o'rtacha 40 % va hatto Skandinaviya mamlakatlaridagi 30 % dan ancha past[2]. Bunday yuqori natijalar tasodif emas - ular 40 yildan ortiq davom etgan ilmiy tadqiqotlar, qat'iy standartlashtirish va Risk-Need-Responsivity (RNR) modelining milliy darajada majburiy qo'llanilishi natijasidir.

Kanada probatsiyasining birinchi muhim o'ziga xosligi - federal va provinsial boshqaruvning ikki darajali tizimi. Ikki yildan kam muddatli jazo va barcha jamiyatdagi nazorat to'liq provinsiya hukumatlari zimmasida (masalan, Ontario Ministry of the Solicitor General, British Columbia Corrections Branch, Québec Ministère de la Sécurité publique), ikki yil va undan ortiq muddatli jazo esa federal darajada Correctional Service Canada (CSC) va Parole Board of Canada (PBC) tomonidan boshqariladi. Bu tizim har bir hududning o'ziga xos ijtimoiy-madaniy va demografik xususiyatlariga moslashish imkonini beradi: Alberta qishloq hududlari

uchun boshqa dasturlar, Toronto yoki Vankuver kabi megapolislar uchun butunlay boshqa yondashuv qo'llaniladi.

Eng muhim jihat – Risk-Need-Responsivity (RNR) modeli Kanada uchun oddiy tavsiya emas, balki qonuniy majburiyat darajasiga ko'tarilgan milliy doktrina. Modelni aynan kanadalik olimlar Don Andrews, Jeyms Bonta va Pol Gendreau 1980–1990-yillarda ishlab chiqqan va bugungi kunga kelib u mamlakatning barcha probatsiya va parole xodimlari faoliyatining asosiy tamoyiliga aylangan[3]. Har bir xodim yuqori xavfli shaxslarga ko'proq vaqt va resurs ajratishi, faqat kriminogen ehtiyojlarga (antisosial fikrlash, giyohvandlik, oilaviy zo'ravonlik) intervensiya qilishi va dasturlarni shaxsning o'rganish uslubi, madaniyati va motivatsiyasiga moslashtirishi shart. Meta-tahlillar shuni ko'rsatadiki, RNR tamoyillariga to'liq rioya qilinganda recidiv 35 % ga, qisman rioya qilinganda esa 17–20 % ga kamayadi[4].

Baholash jarayoni ham qat'iy standartlashtirilgan. Kanadada Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMI) eng ko'p qo'llaniladigan vosita bo'lib, u 43 ta statik va dinamik omilni qamrab oladi va har 6–12 oyda qayta o'tkaziladi. Jinsiy jinoyatchilar uchun Static-99R + STABLE-2007, oilaviy zo'ravonlik uchun Spousal Assault Risk Assessment (SARA), zo'ravon jinoyatchilar uchun Violence Risk Scale (VRS) majburiy qo'llaniladi. Barcha vositalar muntazam ravishda milliy validatsiya va rekabratsiyadan o'tadi, 2023-yilda LS/CMI bashorat aniqligi 74–78 % deb tasdiqlangan[5]. Natijalar avtomatik ravishda milliy ma'lumotlar bazasiga tushadi va xodimga faqat tasdiqlash qoladi.

Kanada probatsiyasining dunyoda tengi yo'q jihati – mahalliy (Indigenous) aholiga alohida yondashuv. First Nations, Métis va Inuit xalqlari uchun “Gladue Reports” hukm chiqarish va parole jarayonida majburiy hisobot bo'lib, shaxsning kolonializm oqibatlarini (residential schools, madaniy yo'qotish, oiladan ajratish) batafsil bayon qilinadi. Federal darajada 13 ta, provinsiya darajasida 10 ta “Healing Lodges” mavjud bo'lib, ularda an'anaviy davolash marosimlari (smudging, sweat lodge, talking circle) rasman qo'llaniladi. Natijada mahalliy aholining qayta jinoyatchilik darajasi 2015-yildagi 48 % dan 2024-yilda 31 % ga tushgan[6].

Nodavlat sektorning roli ham juda katta. John Howard Society, Elizabeth Fry Society, St. Leonard's Society, Salvation Army, Native Counselling Services of Alberta kabi tashkilotlar yotoqxonalar, ishga joylashtirish, giyohvandlik va psixologik yordam ko'rsatadi. 2023-yilda nodavlat tashkilotlar 98 mingdan ortiq shaxsga xizmat ko'rsatgan – bu jami nazoratdagilarning 25 % dan ko'pini tashkil etadi[7]. Davlat ularni tender orqali moliyalashtiradi va faoliyatini qat'iy monitoring qiladi.

Dasturlar faqat ilmiy isbotlangan samaradorlikka ega bo'lganlari moliyalashtiriladi. Reasoning and Rehabilitation (R&R), Cognitive Self-Change, Strategic Training Initiative in Community Supervision (STICS) kabi dasturlar meta-tahlillarda Effect Size ≥ 0.20 ko'rsatganligi uchun milliy darajada qo'llaniladi. STICS xodimlarni o'qitgandan keyin qo'shimcha 12 % recidiv kamayishi kuzatilgan[8].

Elektron monitoring (GPS bilaguzuk) faqat yuqori xavfli jinsiy va zo'ravon jinoyatchilarga (jami nazoratdagilarning 3–5 %) nisbatan qo'llaniladi. Asosiy e'tibor insoniy muloqot, motivatsion intervyu va ijtimoiy yordamga qaratiladi – bu xarajatlarni kamaytirib, samaradorlikni oshiradi.

Xodimlar tayyorlash tizimi ham yuqori darajada: barcha probatsiya xodimlari oliy ma'lumotli (kriminologiya, psixologiya, ijtimoiy ish), yangi xodimlar 12 haftalik majburiy

treningdan o'tadi, har yili 40 soatlik malaka oshirish talab etiladi. Bitta xodim o'rtacha 50–60 nafar shaxsga xizmat ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, Kanada probatsiya xizmati ilmiy asoslanganlik, madaniy sezuvchanlik, davlat-xususiy hamkorlik va samaradorlik bo'yicha dunyodagi eng muvaffaqiyatli model hisoblanadi. Uning asosiy o'ziga xos jihatlari – RNR modelining qonuniy majburiylik, mahalliy xalqlar uchun alohida tizim, nodavlat sektorning keng ishtiroki, faqat isbotlangan dasturlarni moliyalashtirish va elektron monitoringning oqilona cheklangan qo'llanilishidir. O'zbekiston probatsiya tizimi uchun Kanada tajribasi, ayniqsa, LS/CMI vositasini milliy sharoitga moslashtirish, xodimlarni professional tayyorlash va mahalliy dasturlarni joriy etish bo'yicha bebaho manba bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Public Safety Canada. Corrections and Conditional Release Statistical Overview, 2024.
2. Statistics Canada. Adult and Youth Correctional Statistics, 2023/2024.
3. Andrews D.A., Bonta J. The Psychology of Criminal Conduct, 6th ed. Routledge, 2017.
4. Bonta J., Andrews D.A. Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation, 2007–2019.
5. Olver M.E. et al. Predictive Validity of the LS/CMI in Canadian Samples. Criminal Justice and Behavior, 2023.
6. Correctional Service Canada. Indigenous Corrections Accountability Framework, 2024.
7. John Howard Society of Canada. Annual Report 2023–2024.
8. Bonta J. et al. The Strategic Training Initiative in Community Supervision: 10-Year Follow-Up. Criminal Justice and Behavior, 2022.

INNOVATIVE
ACADEMY